

Reparația în cadrul procesului penal în dreptul român și cel ungar

Szabó András

doctorand, Universitatea de Științe din Pécs

Școala Doctorală a Facultății de Științe ale Statului și Dreptului

E-mail: andras.dr.szabo@gmail.com

Rezumat. În cea de-a doua jumătate a secolului al XX-lea procedura penală europeană a arătat o tendință spre acordarea unui rol sporit victimei și făptuitorului spre a ajunge la un acord cu privire la repararea (dezdăunarea) prejudiciilor cauzate prin activitatea infracțională. Cadrul legal adaptat pentru a crea un astfel de acord a fost procedura medierii. Statele din estul Europei au adoptat relativ târziu această măsură reparatorie. Studiul examinează cadrul legal pus la dispoziție de legislația civilă și penală din Ungaria și România pentru implementarea medierii ca mijloc pentru obținerea reparării prejudiciului. Autorul stabilește că în dreptul penal român numeroase infracțiuni sunt supuse procedurii penale la plângerea victimei, și victima are mult timp la dispoziție să renunțe la obținerea unei măsuri de reprimare împotriva făptuitorului până la pronunțarea unei hotărâri judecătorești. În dreptul penal material ungar există posibilități similare, dar mult mai restrânse pentru victimă în vederea influențării cursului și rezultatului procesului penal. Această stare de fapt este stabilită ca fiind o cauză pentru subdezvoltarea medierii în România ca mijloc pentru obținerea reparațiilor de către victimă de la făptuitor. Autorul demonstrează că restrângerea unor asemenea posibilități este de dorit. Este de asemenea demonstrat că deoarece acordarea de despăgubiri victimei este o precondiție pentru atenuarea pedepselor aplicate sau înlăturarea efectelor acestora, și munca în folosul comunității este o opțiune pentru acordarea de reparații către societatea în sens larg, aceste instituții de asemenea concurează cu medierea ca mijloc de obținere a reparațiilor. Un efect negativ rezultă atât din perspectiva drepturilor victimei, cât și din cea a interesului public care ar beneficia de un număr redus de procese penale și un număr sporit de cazuri soluționate prin mediere și dezdăunări convenționale subsecvente. Reglementarea ungară care se concentrează mai mult pe această opțiune este un bun model pentru atingerea acestor scopuri.

Cuvinte cheie: reparații prejudicii în procesul penal, medierea în procesul penal, mediere victimă-făptuitor, repararea prejudiciilor cauzate prin activitatea infracțională, măsuri reparatorii, infracționalitate, mediere România.

Abstract. Reparations in the Framework of Criminal Procedure in Romanian and Hungarian Law. During the latter half of the 20th century European criminal procedure showed a tendency towards granting a greater role for the victim and perpetrator to reach an agreement regarding reparations of damages caused by criminal activity. The legal framework adapted for drawing up such an agreement was the procedure of mediation. Eastern European jurisdictions were relatively late in adopting this type of reparatory measure. The study examines the legal framework provided for by Hungarian and Romanian criminal and civil law for the implementation of mediation as a means to attain reparation. The author determines that in Romanian criminal law numerous crimes are only subjected to criminal procedure upon a complaint from the victim, and the victim may for a long period of time renounce seeking retribution against the perpetrator, until a sentence is passed. In Hungarian substantive criminal law similar but much narrower possibilities exist for the victim to influence the course and outcome of the criminal procedure. This state of affairs is established as a cause for the under-development of mediation in Romania as a means to obtaining reparations by the victim from the perpetrator. The author shows that a restriction of such possibilities is desirable. It is also demonstrated that since granting reparations to the victim is a precondition to the attenuation of applicable penalties, or for the resolution of their effects, and community service is an option for granting reparations to society at large for crimes committed, these institutions also compete with mediation as a means for achieving reparations. A negative effect results for both victim's rights and the public interest which would benefit from fewer criminal trials, and a larger number of cases resolved through mediation and subsequent conventional reparation. The Hungarian regulation, which focuses more on this option is a sound model for achieving this outcome.

Keywords: reparation criminal procedure, mediation criminal procedure, victim perpetrator mediation, reparation of damages caused by criminal activity, reparatory measures crime mediation Romania.

1. Introducere

În a doua parte a secolului XX în Europa exista o tendință, în primul rând din partea statelor din Europa de Vest, de a amplifica rolul persoanei vătămate în cadrul procedurilor penale și de a satisface pretențiile acesteia (rezultate din fapta comisă) în cadrul procedurii penale. Ca o consecință a acestor tendințe Consiliul Uniunii Europene a adoptat decizia-cadru 2001/220/IB privind statutul victimelor în cadrul procedurilor penale. În cadrul acestei decizii se stabilește că sistemul judiciar penal al fiecărui stat membru *a)* are îndatorirea de a recunoaște persoanei vătămate drepturile și interesele sale legitime, *b)* trebuie să pronunțe o decizie în timp util cu privire la despăgubirile cuvenite persoanei vătămate și *c)* trebuie să acorde sprijin la realizarea medierii în cadrul procedurilor penale în cazurile în care această abordare apare ca oportună.

Acest set de reguli a constituit o problemă în primul rând pentru statele care au aderat la Uniunea Europeană în 2004 sau după acest an, datorită faptului că în sistemele de drept socialiste persoana vătămată a avut un rol doar în administrarea probelor. Conceptul general acceptat era de a conferi statului principalul rol în reprezentarea intereselor persoanei vătămate, statul era actorul principal în cadrul protejării valorii sociale lezate de faptă, compensația directă a persoanei vătămate era de o importanță mai redusă. Datorită acestui fapt în statele care se aflau sub influența Uniunii Sovietice nu s-au dezvoltat aproape deloc instituții de drept care să deservească reparația de către făptuitor a prejudiciilor suferite de către persoana vătămată. Această problemă a devenit iminentă în anii 1990.

Parlamentul ungar ca și cel român, a adoptat legea privind acordul de mediere în anul 2006, lege care constituie cadrul normativ aplicabil în materie penală a medierii. În ciuda acestui fapt, situația celor două sisteme de drept era foarte diferită. În Ungaria exista activitate de mediere în materie civilă și înainte de 2006, așadar noua lege a avut ca unic scop definirea cadrului legal al medierii în materie penală. În România, această activitate – deși enumerată de art. 3 al Legii nr. 51/1995 privind organizarea și exercitarea profesiei de avocat, ca activitate avocațială specifică – nu avea încă un rol practic semnificativ. Așadar Legea nr. 192/2006 privind medierea și organizarea profesiei de mediator era o normă cu caracter general care conținea prevederi care excedau sferei cauzelor penale. Existau diferențe însemnate și din punct de vedere al dreptului penal, deoarece în Ungaria nu exista instituția acordului care ia naștere în mod direct între persoana vătămată și făptuitor. În urma inexistenței unei asemenea instituții, întrebarea era dacă legiuitorul reușește să implementeze această instituție în sistemul de drept din aceea perioadă. Pe de altă parte, în dreptul penal român exista de mult instituția împăcării care înlătură răspunderea penală. În aceste împrejurări discuția a fost dacă cele două instituții: împăcarea respectiv medierea vor funcționa în mod separat, vor interfera, sau în urma adoptării legii noi, o instituție va lipsi de aplicabilitate cealaltă instituție.

În cadrul prezentei lucrări vom analiza instituțiile care permit reparația în sistemul de drept ungar și cel român, precum și dispozițiile legale care permit aplicarea normelor acestei instituții. Studiul va fi alcătuit din două părți, în prima parte se vor prezenta instituțiile acordului direct, precum și cele care permit reparația în cadrul procedurilor penale, iar în cea de-a doua parte, celelalte instituții care ajută la realizarea compensației, fiind vizată medierea, respectiv normele materiale penale pe seama acestei tematici – Legea C. din 2012 privind Codul Penal al Ungariei (CP ungar, în cele ce urmează), respectiv Noul Cod Penal (Legea nr. 286/2009, CP român, în cele ce urmează). Din rațiuni ce țin de întinderea lucrării nu vom aborda tematica reparației în cursul executării pedepselor.

2. Instituții de reparație *de facto* și *de iure*

2.1. Lipsa plângerii prealabile, retragerea plângerii prealabile

Lipsa plângerii prealabile nu este o instituție de reparație. În cazul anumitor infracțiuni principiul oficialității este înlăturat, persoana vătămată poate decide dacă vrea sau nu să se declanșeze procedura. Doctrina din Ungaria definește aceste infracțiuni în felul următor:

a) infracțiuni de gravitate redusă, cu grad redus de pericol social (ex. loviri sau alte violențe);

b) infracțiuni în cazul cărora un terț nu poate decide dacă s-a săvârșit o infracțiune (ex. violarea secretului corespondenței, insulta, calomnia);

c) infracțiuni în cazul cărora persoana vătămată ar suferi o vătămare mai însemnată în urma realizării urmării penale, decât vătămarea socială în cazul lipsei tragerii la răspundere penală a făptuitorului (ex. violul);

d) relațiile de rudenie între persoana vătămată și făptuitor în cazul infracțiunilor contra patrimoniului.

CP român include în sfera infracțiunilor care se urmăresc la plângerea prealabilă a persoanei vătămate numeroase alte infracțiuni contra patrimoniului, care sunt săvârșite în cadrul unor raporturi juridice contractuale sau care se bazează pe încrederea reciprocă a cocontractanților.

Pentru o mai bună reprezentare, în tabelul următor am evidențiat infracțiunile urmărite la plângerea prealabilă a persoanei vătămate din cele două sisteme de drept, lăsând goale câmpurile în care aceeași infracțiune se regăsește în ambele reglementări, dar numai într-una din cele două se urmărește la plângere prealabilă, și am barat cu „x” câmpurile în care starea de fapt nu se regăsește deloc în cadrul reglementării celuilalt stat.

Codul penal al Ungariei	Codul penal al României
	Art. 193 Lovirea sau alte violențe
164. § (2) Vătămarea corporală din culpă (până la 8 zile de îngrijiri medicale)	Art. 196 Vătămarea corporală din culpă
196. § (1) Constrângere sexuală	Art. 219 Agresiunea sexuală
197. § (1) a) Violența sexuală	Art. 218 (1)-(3) Violul
205. § (3) Ultrajul contra bunelor moravuri	
	Art. 223 Hărțuirea sexuală
212/A. § Violența în familie	

Codul penal al Ungariei	Codul penal al României
218. § Încălcarea dreptului la autodeterminarea sanitară	
221. § Violarea de domiciliu	Art. 224 Violarea de domiciliu
222. § Hărțuirea	Art. 208 Hărțuirea
223. § Divulgarea secretului profesional	Art. 226 Violarea vieții private Art. 227 Divulgarea secretului profesional
224. § Violarea de domiciliu	Art. 224 Violarea de domiciliu Art. 206 Amenințarea Art. 225 Violarea sediului profesional
225. § Umilirea unei persoane vulnerabile	
226. § Calomnia	
226/A. § Efectuarea de înregistrări audio sau video false pentru a aduce atingere onoarei	
226/B. § Dezvăluirea înregistrărilor false sau a imaginilor pentru a aduce atingere onoarei	
227. § Insulta	
228. § Profanarea de cadavre	
370. § Furtul – membru de familie	Art. 228 Furtul, Art. 229 Furtul calificat – membru de familie
371. § Distrugerea – membru de familie	Art. 253 Distrugerea
372. § Abuzul de încredere – membru de familie	Art. 238 Abuzul de încredere
373. § Înșelăciunea – membru de familie	
375. § Frauda informatică – membru de familie	
376. § Gestiunea frauduloasă – membru de familie	Art. 242 Gestiunea frauduloasă
378. § Însușirea bunului găsit sau ajuns din eroare la făptuitor – membru de familie	
379. § Țăinuirea – membru de familie	
380. § Furtul în scop de folosință – membru de familie	Art. 230 Furtul în scop de folosință – membru de familie Art. 239 Abuzul de încredere prin fraudarea creditorilor Art. 240 Bancruta simplă Art. 241 Bancruta frauduloasă Art. 256 Tulburarea de posesie Art. 287 Nerespectarea hotărârilor judecătorești

Codul penal al Ungariei	Codul penal al României
	Art. 378 Abandonul de familie
	Art. 379 Nerespectarea măsurilor privind încredințarea minorului
	Art. 381 Împiedicarea exercitării libertății religioase

Deși infracțiunile care se urmăresc la plângerea prealabilă a persoanei vătămate sunt prezente în cele două state într-un număr aparent egal, de fapt în legislația Ungariei există mai puține infracțiuni în cazul cărora este necesar acest demers pentru declanșarea urmăririi penale, datorită restricționării sferei de aplicabilitate prin impunerea condiției, în cazul infracțiunilor contra patrimoniului, ca făptuitorul și persoana vătămată să se afle în relații de rudenie. Astfel, lipsa plângerii prealabile are o sferă de aplicabilitate mult mai largă în România.

Ceea ce este mult mai relevant din punctul de vedere al reparației este faptul că legislația română permite retragerea plângerii prealabile până la pronunțarea unei hotărâri definitive în cazurile în care infracțiunea care constituie obiectul procesului se urmărește la plângerea prealabilă. Lipsa plângerii prealabile precum și retragerea plângerii înlătură răspunderea penală a persoanei. Deși scopul acestei instituții nu este unul reparativ, în practică retragerea plângerii prealabile intervine de regulă după repararea prejudiciului produs prin săvârșirea infracțiunii. În dreptul ungar instituția lipsei plângerii prealabile nu este aptă de a produce asemenea efecte, deoarece chiar dacă se procedează la repararea prejudiciului cauzat prin infracțiune, plângerea prealabilă nu se poate retrage. Ca o consecință a celor enumerate mai sus în Ungaria instituția plângerii prealabile nu poate fi utilizată în scopuri reparatorii decât în foarte puține cazuri.

2.2. Împăcarea

Instituția împăcării se regăsește numai în sistemul de drept român, în cadrul căruia se dă posibilitatea subiecților procesuali principali, ca prin voința lor să se procedeze la stingerea acțiunii penale. Scopul acestei reglementări este în primul rând permiterea soluționării conflictului dintre părți. Ca atare, și împăcarea constituie o cauză de înlăturare a răspunderii penale în CP român. Împăcarea înlătură răspunderea penală în cazul anumitor infracțiuni prevăzute de lege. Aceste infracțiuni sunt:

a) loviri sau alte violențe și vătămarea corporală din culpă comisă asupra unui membru de familie (violență în familie);

b) forma de bază a infracțiunii de furt, furtul calificat de la al. (1)–(2) al art. 209 CP român (în afară de furtul asupra bunurilor care fac parte din patrimoniul

cultural), furtul în scop de folosință (în toate cazurile constituie excepție faptele care se urmăresc la plângere prealabilă);

c) înșelăciunea, înșelăciunea privind asigurările;

d) însușirea bunului găsit sau ajuns din eroare la făptuitor;

e) nerespectarea unei măsuri de protecție dispuse în executarea unui ordin european de protecție.

Raportându-ne la infracțiunile enumerate, putem constata în primul rând că împăcarea poate interveni mai întâi în cazul infracțiunilor contra patrimoniului, iar în al doilea rând că infracțiunile urmărite la plângerea prealabilă a persoanei vătămate și infracțiunile în cazul cărora împăcarea înlătură răspunderea penală nu sunt identice. O anumită stare de fapt permite aplicarea unei singure modalități dintre cele două. Nu putem stabili cu exactitate criteriile pe care le-a avut în vedere legiuitorul în definirea câmpului de aplicare a celor două instituții. Cu câteva excepții, tendința este următoarea: infracțiunile cu gravitate redusă și acele infracțiuni în cadrul cărora, de regulă, făptuitorul și persoana vătămată se cunosc (în afară de violența în familie) se urmăresc la plângerea prealabilă a persoanei vătămate, în celelalte situații se aplică de regulă instituția împăcării.

Normele privind împăcarea sunt permissive. Părțile se pot împăca în fața procurorului, a organului de cercetare penală sau a notarului. Pentru a opera împăcarea nu se impune recunoașterea faptei, clarificarea împrejurărilor infracțiunii, cererea de scuze sau reparația prejudiciului (deși în practică de cele mai multe ori împăcarea intervine după repararea prejudiciului), numai consimțământul și prezența părților sunt elemente esențiale ale acestei instituții. Constituie de asemenea o condiție esențială ca acordul dintre făptuitor și persoana vătămată să acopere toate aspectele și să fie definitiv (final). Existența împăcării se ia în considerare în mod obligatoriu de către procuror și de către instanța de judecată (cu excepția cazurilor de violență în familie în privința cărora procurorul poate decide asupra oportunității desfășurării urmăririi penale). Nicio altă măsură sau sancțiune nu se poate dispune față de făptuitor, în afară de măsura confiscării.

O altă condiție importantă a împăcării este momentul până la care aceasta poate interveni: înainte de citirea actului de sesizare a instanței. Trebuie remarcat că în conformitate cu Decizia nr. 397/2016 a Curții Constituționale și medierea poate interveni înainte de citirea actului de sesizare.

Din punct de vedere al efectelor, împăcarea este o instituție care are un triplu rol. Pe de o parte, înlătură răspunderea penală, făptuitorul rămâne fără antecedente penale (joacă un rol important și în reducerea volumului de muncă a instanțelor de judecată), pe de altă parte, stinge și obligațiile civile izvorâte din faptă, generează obligații doar între părți.

Împăcarea, fără îndoială, constituie o modalitate rapidă și eficientă în stingerea conflictelor, ajută la scăderea volumului de muncă al instanțelor de judecată, a procurorilor și a organelor de cercetare penală. Pe de altă parte, sunt evidente

două caracteristici negative ale acestei instituții. Prima este aceea că un făptuitor poate beneficia de instituția împăcării nelimitat (ex. dacă un făptuitor comite 10 infracțiuni de furt toate având subiecți pasivi diferiți, s-ar putea întâmpla ca să intervină împăcarea cu fiecare persoană vătămată și fapta să rămână nesancționată), ceea ce zădărnicește scopul preventiv al aplicării unor pedepse penale. Cea de-a doua se referă la posibilitatea evitării acelor situații în care împăcarea intervine ca efect al amenințării exercitate asupra persoanei vătămate. În consecință, trebuie să ne punem întrebarea dacă asumarea acestor riscuri este justificată de asigurarea celerității procesului penal și a reparării prejudiciului cauzat prin comiterea infracțiunii.

3. Procedura medierii

Procedura medierii este prezentă în ambele sisteme de drept, numai că în legislația ungară este mai detaliată și se aplică mai des în practică decât în România. CP al Ungariei include regretarea activă a faptelor comise între cauzele care înlătură răspunderea penală, iar medierea este cadrul în care aceasta se poate realiza.

În concret legea prevede că: *„Nu se sancționează cel care recunoaște până la citirea actului de sesizare a instanței comiterea infracțiunii contra vieții, integrității persoanei, contra sănătății, libertății și demnității persoanei, contra unor drepturi fundamentale, infracțiunea rutieră, contra patrimoniului și privind proprietatea intelectuală, infracțiunea pentru care legea prevede pedeapsa închisorii de 3 ani sau mai puțin, a acceptat modalitatea și întinderea reparației pretinse de către persoana vătămată în cadrul procedurii medierii sau anterior acestui demers. Această prevedere se aplică și în cazul infracțiunilor reținute în concurs, dacă infracțiunea contra vieții, integrității persoanei, contra sănătății, libertății și demnității persoanei, contra unor drepturi fundamentale, infracțiunea rutieră, contra patrimoniului și privind proprietatea intelectuală prevalează din punctul de vedere al importanței.”*

Se poate observa că legiuitorul ungar a restrâns sfera de aplicare a acestei norme: ea se aplică doar infracțiunilor pentru care legea stabilește o pedeapsă cu închisoarea de cel mult 3 ani (se poate apela la mediere și în cazul infracțiunilor pentru care legea stabilește pedeapsa cu închisoarea de la 3 la 5 ani; în acest caz răspunderea penală nu este înlăturată, dar pedeapsa poate fi redusă fără restricții), și doar în cazul anumitor infracțiuni.

CP român nu conține referiri la instituția medierii. Norme care stabilesc în detaliu domeniul de aplicare a medierii se regăsesc în cuprinsul Legii nr. 192/2006 privind medierea și organizarea profesiei de mediator, iar regulile de procedură se regăsesc în Codul de procedură penală. În normele române de procedură penală acordul de mediere împiedică punerea în mișcare și exercitarea acțiunii penale, nu împiedică imputabilitatea faptei (această mențiune nu este una întru totul exactă deoarece acor-

dul de mediere intervine după punerea în mișcare a acțiunii penale). Spre deosebire de regulile ungare, în România medierea se poate realiza în orice fază a procesului în care se poate naște acordul dintre făptuitor și persoana vătămată.

În privința normelor de procedură, cele române sunt mult mai permissive decât cele ungare. Medierea poate avea loc oricând, în orice etapă procedurală, chiar și înainte de depunerea denunțului. În Ungaria aceasta se poate realiza doar după încheierea fazei de urmărire penală și poate fi dispusă numai de către procuror, iar după începerea fazei de judecată, de către instanța de judecată. În ambele state consimțământul făptuitorului și a persoanei vătămate sunt necesare, procedura medierii se desfășoară în fața unui mediator, care este ținut de obligația păstrării secretului profesional. Sistemul de drept ungar impune recunoașterea faptelor de către făptuitor în vederea realizării acordului de mediere. În sistemul român nu există o asemenea prevedere, însă normele permit mediatorului dispunerea încetării procedurii de mediere în cazul în care consideră că intenția părților nu este de a soluționa conflictul.

Deși normele române sunt cu siguranță mai permissive decât cele ungare, în practică această instituție este mai răspândită în Ungaria. Primii 2-3 ani au fost critici din acest punct de vedere, deoarece numai 1,5% din cazurile soluționate au avut loc prin mediere, procent care, comparativ cu 8-10% în statele vestice, este unul foarte scăzut. Mai ales parchetele au acceptat greu existența și aplicarea acestei instituții. În câteva regiuni această atitudine a fost foarte marcantă. Datele din anul 2007 arată faptul că în județul Békés din totalitatea cazurilor soluționate prin mediere, 41,7% au fost dispuse de procuror, în județul Tolna 39,4% iar la Budapesta numai 35%. Aceste date sunt îngrijorătoare fiindcă procurorul poate opta pentru această instituție într-o fază preliminară. Această problemă este confirmată și de cercetările empirice. Raportat la datele din 2008, 57% dintre judecători consideră că medierea constituie un mijloc util de soluționare a conflictelor și de stingere a acțiunii penale. Proportia este de doar 37% la procurori. Această abordare din partea procurorilor, chiar dacă a avut o frecvență redusă, a determinat stabilirea de către procuror în mod arbitrar a întinderii despăgubirilor bănești.

Majoritatea acestor probleme au dispărut până în prezent. Numărul procedurilor de mediere în Ungaria este în jur de 5.000/an, iar 85-90% dintre acestea sunt dispuse de către procurori, în condițiile în care abuzurile sunt rare.

În România au apărut alte tipuri de probleme. Mediatorii au tratat în nenumărate lucrări avantajele conferite de această procedură: soluționarea rapidă a procedurii, despăgubirea rapidă a persoanei vătămate, restituirea cauzei la părți, înlăturarea dezavantajelor privind antecedentele penale și reacția promptă la conflictul ivit între părți. Problema este că asemenea efecte se pot obține prin retragerea plângerii prealabile și prin împăcare, iar aceste două instituții pot fi aplicate într-o sferă atât de largă și acoperă o asemenea multitudine de stări de fapt, încât procedura medierii rămâne aproape fără aplicabilitate. În cazurile în care s-ar putea totuși aplica, gravitatea infracțiunii nu permite acceptarea ca întemeiată a medierii. Așadar, se naște întrebarea

dacă este necesară aplicarea procedurii de mediere în condițiile în care același rezultat se poate obține și prin retragerea plângerii prealabile sau împăcare.

Doctrina română a încercat să dea un răspuns la aceste întrebări. O diferență esențială între împăcare și mediere constă în aceea că medierea are ca scop principal soluționarea conflictelor ivite între părți, și nu înlăturarea răspunderii penale a făptuitorului. Autorul atrage atenția și asupra diferențelor privind momentul până la care aceste moduri de soluționare pot interveni: împăcarea nu este posibilă în faza de judecată, deoarece în decursul procedurii există o presiune mai mare pe persoana vătămată, care ar fi predispusă să urmărească realizarea acordului contrar voinței sale. Datorită acestui fapt nu este recomandată posibilitatea împăcării în această etapă procesuală. Procedura medierii este totuși recomandată și în aceste cazuri datorită experienței și contribuției mediatorilor. Între mediere și retragerea plângerii prealabile acest autor face următoarele distincții: pe de o parte, medierea este aptă a reacționa la actualul conflict dintre făptuitor și persoană vătămată, pe altă parte, în cadrul acordului de mediere se pot reține prevederi detaliate ca de exemplu plata despăgubirilor în rate, și întinderea dobânzilor, aceste prevederi stabilind fără echivoc obligațiile făptuitorului. Retragera plângerii prealabile nu este aptă a produce aceste efecte.

Deși pe plan teoretic răspunsurile la întrebările ivite există, practica este insuficientă. În 2017 au avut loc 159 de proceduri de mediere în materie penală, în 2016 acest număr fiind de numai 142. Aceste date demonstrează că retragerea plângerii prealabile și împăcarea lasă fără aplicabilitate medierea în materie penală. În cazurile în care părțile sunt dispuse să consimtă la rezolvarea conflictului, acestea optează de obicei pentru primele două instituții, iar acolo unde aceste instituții nu sunt aplicabile, nici nu încearcă stingerea diferendelor prin mediere. În opinia noastră legiuitorul ar trebui să stabilească infracțiunile în cazul cărora procedura medierii poate fi aplicată în concret. Restrângerea aplicabilității împăcării în sensul limitării acesteia la un anumit număr maxim într-un interval de timp ar fi o soluție la această problemă. În acest caz cei care comit fapte în forma pluralității de infracțiuni ar putea apela doar la procedura medierii în cadrul căreia se pune accent mai mare pe conflictul dintre părți și cauzele care au stat la baza faptei decât la împăcare. Astfel sistemul de drept ar susține mai eficient prevenția infracționalității.

4. Instituțiile care facilitează realizarea reparației în mod indirect

4.1. Reparația – cauză de atenuare a pedepsei

Înlăturarea voluntară a prejudiciilor pricinuite este tratată ca o cauză de atenuare atât de sistemul de drept român, cât și de cel ungar. CP român dă posibilitatea ca

în cazul anumitor infracțiuni limitele speciale ale pedepsei să se reducă cu o treime în cazul în care paguba pricinuită a fost acoperită în totalitate. În Ungaria nu există prevederi asemănătoare, dar trebuie menționat că în CP al Ungariei, în cazul fiecărei infracțiuni se poate aplica o pedeapsă sub minimul special prevăzut de norma de incriminare în cazul în care aplicarea minimului ar fi prea aspră sub aspectul principiilor aplicării pedepselor. În cazul în care minimul special este de 10 ani, se va aplica pedeapsa închisorii de cel puțin 5 ani, dacă minimul special este de 5 ani – minim 2 ani, dacă este de 2 ani – minim 1 an. Dacă minimul special este de 1 an se poate dispune o pedeapsă mai mică de 1 an. Aplicarea acestei norme de atenuare a pedepsei este cât se poate de întemeiată în cazul în care făptuitorul repară prejudiciul rezultat prin bună învoială.

Dreptul român nu prevede o astfel de cauză de atenuare generală, legea prevede expres și limitativ cazurile în care limitele pedepselor se pot reduce. În această enumerare își găsește locul și repararea prejudiciului produs prin săvârșirea infracțiunii.

Legea însă exclude numeroase situații din sfera de aplicare a acestei prevederi, iar care nu sunt excluse expres rămân în afara câmpului de aplicare din cauza imposibilității izvorâte din natura faptei, a pricinuirii unei pagube materiale reversibile (ex. majoritatea infracțiunilor contra înfăptuirii justiției). În cazul multor infracțiuni unde textul ar fi aplicabil este prevăzută și instituția retragerii plângerii prealabile sau a împăcării, astfel atenuarea pedepsei poate interveni în cazul în care persoana vătămată nu și-a dat acordul la rezolvarea pricinii în mod simplificat, dar făptuitorul a reparat prejudiciul, sau în cazul infracțiunilor de o gravitate amplă, unde nu este reglementată aplicarea acestor instituții.

În privința a două categorii de infracțiuni considerăm excluderea lor din sfera de aplicare a atenuării ca fiind neîntemeiată.

a) Prima categorie este *o parte dintre infracțiunile contra persoanei*. În cadrul acestor infracțiuni nu este de neconceput producerea unor pagube materiale (mai ales în lumina prevederilor CP român, care include o parte a accidentelor rutiere în cuprinsul vătămării corporale din culpă), iar prin reducerea pedepselor s-ar putea stimula făptuitorul să plătească daunele.

b) A doua categorie este cea a infracțiunilor contra patrimoniului. Nu considerăm a fi întemeiată excluderea anumitor forme ale infracțiunii de furt calificat. În cazul formelor prevăzute de art. 229 al. (3) din CP român este de înțeles această limitare (asupra componentelor rețelelor electrice, a sistemelor de irigații, instalații de siguranță și dirijare a traficului feroviar, rutier, naval, aerian și componente ale acestora, precum și componente ale mijloacelor de transport aferente etc.), în același timp însă celelalte forme ar putea fi incluse în sfera de aplicare a normei (într-un mijloc de transport în comun, în timpul nopții, de o persoană

mascată, deghizată sau travestită, prin efracție, escaladare sau prin folosirea fără drept a unei chei adevărate ori a unei chei mincinoase, asupra unui bun care face parte din patrimoniul cultural etc.). Mai ales datorită faptului că aceste forme ale furtului calificat se sancționează cu pedeapsa închisorii de la 1 la 5 ani respectiv de la 2 la 7 ani, fără a lua în considerare valoarea bunurilor furate. Aceste pedepse sunt considerabil mai aspre decât tendințele europene, astfel chiar după aplicarea atenuării s-ar putea ajunge la aplicarea unei pedepse privative de libertate mai mult decât îndestulătoare.

4.2. Satisfacerea pretențiilor civile în cazul amânării aplicării pedepsei, a suspendării executării pedepsei sub supraveghere și în cazul liberării condiționate.

Înainte de a aborda această tematică este necesar să facem distincție între instituția amânării aplicării pedepsei și a suspendării sub supraveghere a pedepsei. Regulile de bază sunt de fapt identice. Pedeapsa este individualizată, dar nu se trece la executarea sa dacă condamnatul nu comite cu intenție o nouă infracțiune în perioada de supraveghere și respectă obligațiile impuse de instanță. Diferențele sunt următoarele:

- amânarea aplicării pedepsei se poate dispune în cazul pedepsei de cel mult 2 ani închisoare, în timp ce suspendarea executării pedepsei sub supraveghere poate fi dispusă în cazul unei pedepse de maxim 3 ani;
- perioada de supraveghere în cazul amânării aplicării este de 2 ani, iar în cazul suspendării executării este de la 2 la 4 ani, dar nu poate fi mai mică decât pedeapsa aplicată;
- în cazul amânării aplicării pedepsei făptuitorul va rămâne fără antecedente penale, dar în cazul suspendării executării nu.

Dreptul ungar cunoaște doar suspendarea executării pedepsei, care se poate dispune dacă pedeapsa aplicată este închisoarea de 2 ani sau o perioadă mai scurtă. De principiu, făptuitorul va avea antecedente penale, dar instanța poate să dispună evitarea acestora.

Diferențe importante există însă cu privire la conduita care poate fi impusă condamnatului pe timpul supravegherii. În Ungaria aceste conduite sunt de obicei negative: să nu comită o nouă infracțiune, să țină legătura cu organele care îl supraveghează. În România, în schimb, există două conduite pozitive pe parcursul termenului de supraveghere:

- să presteze muncă neremunerată în folosul comunității;
- să se conformeze hotărârii instanței în legătură cu latura civilă.

Cu prima dintre aceste obligații ne vom ocupa mai în detaliu la punctul 3 al acestui capitol, dar îndeplinirea obligațiilor civile izvorâte din hotărârea instanței constituie o cale foarte bună de obținere a reparației, deoarece această condiție în-

deamnă făptuitorul la executarea obligațiilor față de persoana vătămată. În același timp se ivește întrebarea: ce se întâmplă în cazul în care despăgubirea constituie o sumă atât de însemnată, încât aceasta nu se poate plăti integral până la sfârșitul perioadei de supraveghere dintr-un venit mediu?

Sistemul de drept român încearcă să rezolve acest neajuns. Dacă cu 3 luni înainte de sfârșitul termenului de supraveghere instanța competentă nu primește dovada plății daunelor, consilierul de probațiune va face demersurile necesare pentru aflarea motivului neefectuării plății. În cazul în care nu s-a executat obligația, instanța, pentru a afla informații despre mijloacele materiale ale făptuitorului, va căuta angajatorul acestuia, organele fiscale și orice altă organizație relevantă din acest punct de vedere. Dacă instanța constată că făptuitorul a fost de bună-credință, raportat la mijloacele sale și a încercat să plătească despăgubirea, poate dispune încetarea perioadei de supraveghere. Creanța datorată persoanei vătămate rămâne exigibilă, dar poate fi pretinsă doar pe calea executării silite. Această normă poate conduce la abuzuri, dar pare singura soluție corectă. Întinderea perioadei probațiunii nu poate depinde numai de daunele pricinuite, fiindcă daunele nu determină în mod necesar gravitatea infracțiunii. Dacă însă instanța nu ar dispune de o marjă de apreciere s-ar ajunge la rezultate nedorite din perspectiva făptuitorului, situații în care făptuitorul ar fi determinat să comită o nouă infracțiune. Așadar această normă, cu toate riscurile pare mai utilă, decât o normă mai aspră.

Despăgubirea persoanei vătămate constituie un element esențial și în cazul liberării condiționate, în acest caz însă există posibilitatea ca făptuitorul să nu aibă niciun venit. Astfel, legea impune o excepție în cazul în care deținutul nu a avut posibilitatea de a-și îndeplini obligația. În același timp, dacă a avut orice fel de venit este obligat a se conforma obligației plății despăgubirii, dacă nu execută această obligație, una dintre condițiile necesare pentru a se dispune față de el liberarea condiționată, nu este îndeplinită. Dacă a executat în parte obligațiile civile se va proceda la fel ca în cazul amânării aplicării pedepsei sau în cazul suspendării executării.

4.3. Obligația prestării muncii neremunerate în folosul comunității

Deși din punct de vedere al reparării prejudiciului suferit de partea vătămată această instituție nu este utilă, ea constituie o reparație simbolică a prejudiciului produs societății, astfel că nu putem omite analizarea ei în cadrul prezentei lucrări.

Este de remarcat că prestarea unei munci privită ca o quasi-sanctiune este prezentă în ambele sisteme de drept, dar sfera de aplicare este total diferită.

În Ungaria munca apare în două contexte, muncă în folosul comunității, de natură sancționatorie și munca în ipostază de măsură reparatorie. Munca în folosul comunității este o sancțiune autonomă care se poate aplica pe lângă pedeapsa

închisorii sau a amenzii. După gradul de gravitate se situează între pedeapsa amenzii care este mai ușoară decât munca neremunerată și pedeapsa închisorii care este mai gravă. Această sancțiune poate fi dispusă la orice infracțiune, dacă textul de incriminare prevede pedeapsa închisorii de trei ani sau mai puțin. Întinderea acestei pedepse este de cel puțin 48 de ore și cel mult 312 ore. Activitatea de principiu se desfășoară o dată pe săptămână, în ziua de odihnă. În cazul în care făptuitorul nu prestează numărul de ore prevăzute, pedeapsa se va înlocui cu o zi de închisoare după fiecare 4 ore neexecutate.

Aplicarea muncii în folosul comunității a constituit întotdeauna o problemă în sistemul de drept ungar. În anii 2000 această măsură a reprezentat doar o parte de 10-15% raportat la pedeapsa închisorii și a amenzii. În anii următori această diferență s-a atenuat, dar încă persistă această problemă, numărul pedepselor constând în muncă neremunerată reprezintă jumătatea numărului pedepselor închisorii. Ineficacitatea executării acestei pedepse se datorează faptului că executarea sa presupune prea multe resurse (judecătorul delegat cu executarea, consilierul de probațiune, angajatorul), desemnarea locului de muncă este încă o procedură autonomă, iar executarea este dificil de verificat. Toate aceste aspecte mai sunt îngreunate și de atitudinea pasivă a condamnaților. Din aceste motive, în Ungaria s-a ivit ideea aplicării acestei pedepse doar acelor făptuitori care își dau în mod expres consimțământul la prestarea unei munci în folosul comunității în cazul condamnării lor. Deocamdată legiuitorul nu pare a avea intenția de a modifica prevederile privitoare la sancțiunea muncii în folosul comunității. Este de observat că în rândul făptuitorilor minori numărul sancțiunilor de muncă în folosul comunității crește în fiecare an. În 2012 623, în 2013 792, în 2014 973 (numărul pedepselor privative de libertate a fost între 1400 și 1500). Din această tendință se poate trage concluzia că practicienii se străduiesc să aibă în vedere, pe de o parte, evitarea în cazul minorilor a aplicării unor pedepse privative de libertate, pe de altă parte, că în cazul minorilor valoarea educațională a acestei măsuri este mai evidențiată.

Munca reparatorie nu este o sancțiune, ci CP al Ungariei o definește ca o măsură dispusă de instanța de judecată în cazul contravențiilor și a infracțiunilor a căror pedeapsă nu este mai mare de 3 ani închisoare în cadrul căreia amână timp de un an aplicarea unei pedepse, dacă se presupune că scopul pedepsei se va realiza și în acest mod. Pe lângă prestarea muncii reparatorii se poate dispune și supravegherea făptuitorului de către un agent de probațiune. Scopul normei este acela de a permite instanțelor de judecată ca în cazul infracțiunilor de o gravitate redusă pe lângă constatarea existenței infracțiunii să se poată amâna aplicarea unei pedepse, dacă condamnatul execută munca reparatorie (între 24 și 150 de ore) în termen de un an, și nu comite o altă infracțiune. Dacă oricare dintre aceste criterii nu se realizează, instanța va aplica o pedeapsă. Norma permite ca instanța să prelungească cu maxim 1 an termenul în care munca reparatorie poate fi executată dacă făptuitorul nu a reușit să o execute din cauza unei boli sau a stării fizice.

În România, munca în folosul comunității nu există ca o sancțiune de sine stătătoare, dar se poate dispune ca o sancțiune secundară sau în vederea înlocuirii unei pedepse mai grave cu această pedeapsă în următoarele cazuri:

- înlocuirea pedepsei amenzii cu pedeapsa muncii neremunerate în folosul comunității;

- obligație dispusă în cazul amânării aplicării pedepsei;

- obligație dispusă în cazul suspendării executării pedepsei sub supraveghere.

Pedeapsa amenzii în România, în mod asemănător cu prevederile din dreptul ungar este compusă din numărul zilelor-amendă dispuse înmulțite cu valoarea bănească a unei zile-amendă. În cazul în care, cu rea-credință făptuitorul nu execută pedeapsa amenzii penale, restul rămas neexecutat se înlocuiește cu atâtea zile de închisoare câte zile-amendă au rămas neplătite. În cazul neexecutării cu bună-credință există posibilitatea executării amenzii neachitate prin muncă neremunerată în folosul comunității, evitându-se astfel aplicarea pedepsei privative de libertate.

În cazul amânării aplicării pedepsei, instanța poate dispune prestarea unei munci neremunerate în folosul comunității pe o durată cuprinsă între 30–60 de zile, în cazul suspendării executării pedepsei sub supraveghere această măsură este dispusă pe o durată cuprinsă între 60–120 de zile (se poate omite dispunerea acestei măsuri doar în cazul în care starea de sănătate a condamnatului nu permite executarea acesteia). Faptul că această măsură trebuie executată într-un termen de 6 luni, respectiv 1 an pare greu de realizat, dar în România o zi de muncă în folosul comunității se poate îndeplini în 2 ore, deci se poate îndeplini și în zilele lucrătoare, și se pot executa două zile de muncă într-o singură zi. Prevederile legale conțin următoarele restricții în această privință:

- angajații și studenții pot munci maxim 2 ore în zilele lucrătoare ceea ce se poate prelungi cu 2 ore la cerere;

- în orice altă ipoteză se pot presta maxim 8 ore de muncă pe zi;

- în zilele de duminică (în cazul apartenenței la o altă religie decât cea creștină în ziua de odihnă corespunzătoare acestei religii), și în zilele de sărbătoare nu se poate presta muncă în folosul comunității.

În cazul în care la expirarea termenului condamnatul nu execută munca dispusă, perioada de probațiune se consideră neîndeplinită, în afară de cazul în care acesta nu a putut executa obligația sa din motive de sănătate.

În toate cele trei ipoteze trăsătura generală a acestei sancțiuni este aceea că se poate aplica doar cu acordul expres al făptuitorului, exprimat în cadrul procedurii, la executarea unei munci neremunerate în folosul comunității în cazul în care este condamnat. Dacă nu își dă consimțământul aceste măsuri nu îi sunt aplicabile (în acest caz probabil va fi condamnat la pedeapsa închisorii) astfel se încearcă evitarea ivirii unor probleme în cursul executării.

5. Concluzie

Analizând sistemele de drept ale celor două state reiese faptul că ambele state s-au conformat cerințelor impuse de Decizia Cadru 2001/220/IB din 15 martie 2011 a Consiliului Uniunii Europene, dar metodele și normele aplicabile în materia compensației datorate persoanei vătămate sunt diferite. Noul Cod Penal a dezvoltat un sistem în care satisfacerea pretențiilor persoanei vătămate ocupă un loc important în ierarhia normelor. În Ungaria acest aspect are o relevanță mai redusă în cadrul procedurii penale, numărul situațiilor prevăzute de lege este mai mic. În același timp, Noul Cod de Procedură Penală, care a intrat în vigoare în data de 1 iulie 2018 în Ungaria, îi conferă persoanei vătămate mai multe drepturi, ceea ce sperăm că va conduce la dezvoltarea unor noi posibilități privind reparația.

Sistemul de drept al României poate fi criticat sub două aspecte. Primul vizează faptul că există prea multe instituții care deservește reparația prejudiciilor cauzate de săvârșirea unor infracțiuni, ce se lipsesc reciproc de sfera de aplicabilitate. Cealaltă problemă este confuzia între noțiunea reparației și a reparării prejudiciului. Există numeroase posibilități pentru satisfacerea pretențiilor și a daunelor materiale constatate de instanțele de judecată. Conținutul reparației însă nu este restrâns la aceste finalități. Scopul acestei instituții este constituit de soluționarea conflictelor ivite între părți, a problemelor apărute, și acordarea reparației morale. Acest scop se manifestă și prin expectativa iertării făptuitorului de către persoana vătămată. Raportat la aceste aspecte CP român recunoaște o singură instituție, cea a medierii, care poate ajuta la atingerea acestor scopuri, dar sfera de aplicabilitate a acesteia este foarte restrânsă. Din punctul nostru de vedere aceste neajunsuri ar trebui remediate.

Bibliografie

Tratate, monografii, articole de specialitate

- BALOGH, Á. – TÓTH, M. (editori). 2015. Magyar Büntetőjog. Általános rész. Budapest.
- BARABÁS, A. T. – WINDT, Sz. 2009. "Az ügyész szerepe a mediációban – első év tapasztalatai." In *Kriminológiai Tanulmányok*. vol. 46. Budapest: 132–168.
- BLOHORN-BRENNEUR B. 2014. *Medierea pentru toți. Teoria și practica medierii. Sinteza cursurilor de mediere susținute de Béatrice Blohorn-Brenneur*. București.
- BORBÍRÓ, A. – GÖNCZÖL, K. – KEREZSI, K. – LÉVAY, M. 2016. *Kriminológia*. Budapest.

- HOTCA M. A. 2014. Noul Cod penal comentat. Partea generală. București.
- KERTÉSZ, T. 2008. A büntetőügyekben alkalmazott közvetítői tevékenység gyakorlata és módszertani kérdései. Válogatott esettanulmányok. Budapest.
- LEMPEREUR A. 2011. Medierea. București.
- ȘANȚA M. 2011. Împăcarea prin mediere: îndreptar pe înțelesul tuturor în soluționarea conflictelor. Iași.
- SCHWEIGHARDT, Zs. 2010. "A büntetőjogi mediáció alkalmazásának kezdeti tapasztalatai Magyarországon." Magyar Jog 3/2010: 172–180.
- SZŰCS, A. 2007. "A közérdekű munka elévülésével kapcsolatos egyes értelmezési kérdésekről." Ügyészek Lapja 3/2007: 15–20.
- DIMA T. 2014. Drept penal. Partea generală. București.
- Surse de pe Internet
- BOLDEA M. 2014. Împăcarea, noutate și neconstituționalitate. <https://www.juridice.ro/317853/impacarea-noutate-si-neconstitutionalitate.html> (data descărcării: 2018.03.12.).
- DORIN I. 2018. Câteva considerații privind statistica medierii penale pe anul 2017. <http://www.blog.mediatoru.ro/cateva-consideratii-privind-statistica-medierii-penale-pe-anul-2017/> (data descărcării: 2018.03.12.).
- DORIN I. 2014. Împăcarea penală și acordul de mediere penală – note și condiții distinctive. <https://www.juridice.ro/336835/impacarea-penala-si-acordul-de-mediare-penala-note-si-conditii-distinctive.html> (data descărcării: 2018.03.12.).
- DORIN I. 2017. Retragera plângerii prealabile și acordul de mediere penală – note și condiții distinctive. <https://www.juridice.ro/512919/retragerea-plangerii-prealabile-si-acordul-de-mediare-penala-note-si-conditii-distinctive.html> (data descărcării: 2018.03.12.).
- SZOMBATI, I. 2016. Împăcarea și medierea în procesul penal. <http://www.budusan.com/articole/impacarea-si-mediarea-in-procesul-penal> (data descărcării: 2018.03.12.).

Legislație

- Legea nr. C din 2012 privind Codul penal (Codul Penal al Ungariei).
- Decizia Înaltei Curți de Casație și Justiție nr. 27/2006.
- Decizia cadru a Consiliului Uniunii Europene nr. 2001/220/IB din 15 martie 2001.
- Legea nr. 253/2013 privind executarea pedepselor, a măsurilor educative și a altor măsuri neprivative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal.
- Noul Cod Penal (Legea nr. 286/2009).